

Ott Ojaperv

Budism Vatikani prisma läbi:

essee religioonidevahelisest suhtlemisest[\[1\]](#)

Järgnevad mõtted hakkavad end genereerima katoliku Kiriku viimase üleilmse ehk Teise Vatikani kirikukogu produtseeritud tekstist, milles selline maailma religioosse kultuuri osa nagu budism esimest korda Vatikani ametliku ja kohe ka kõrgetasemelise õpetusliku tähelepanu alla sattus.

Tsiteerin (aastast 1965): *In buddhismo secundum varias eius formas radicalis insufficientia mundi huius mutabilis agnoscitur et via docetur qua homines, animo devoto et confidente, sive statum perfectae liberationis acquirere, sive, vel propriis conatibus vel superiore auxilio innixi, ad summam illuminationem pertingere valeant (Nostra aetate, n. 2)*. Maakeelde ümberpanduna kõlaks sama asi umbes järgmiselt: “Budism mitmel eri kujul tunnustab selle maailma muutuvust ja tingimatut ebatäiuslikkust ning õpetab teed, mida käies vagasüdamelised ja lootusest täidetud suudavad saavutada täieliku vabanemise seisundi või – sündigu see siis oma jõududega või ülalt tuleva abiga – saavutada kõrgeima valgustatuse astet.”[\[2\]](#) Siin on teoloogid Buddha õpetuse ühte lausesse kokku pressinud nõnda, nagu nad sellest aru on saanud.

Nähtavasti on üleliigne lisada, et sellele lühikesele ametlikule seisukohavõtule eelnes aastatepikune põhjalik uurimistöö, mis viis budismi ja hinduismi osas järeldusele, et – tsiteerin edasi – “Katoliku Kirik ei hülga midagi sellest, mis neis usundites on püha tõde. Siirast austust tundes uurib ta nende tegutsemist ja eluviise, korraldusi ja õpetusi, mis – ehkki nad kalduvad kõrvale nii mõneski asjas sellest, mida ta ise usub ja õpetab – toovad siiski kaasa sädemeid sellest tõest, mis valgustab kõiki inimesi.”

Selline teologiseerimine on tagasiviidav kreeka kirikuisade mõttekäikudele, et jumalikul sädemed[\[3\]](#) on kohal kogu maailmas – nii looduses kui mõtteloos. Eriti arendasid seda õpetust Justinus Filosoof, Aleksandria Clemens ja Maximus Usutunnistaja; kirikukogu järelduse aga valmistasid konkreetselt ette sellised teoloogid nagu de Capéran, Harent, Karrer, de Lubac, Ohm – ja neid on veelgi.[\[4\]](#)

Ühesõnaga: juba olemasolevat õpetust rakendati budismi seostamiseks omaenda usuga. Muide: de Lubac, üks XX saj. andekamaid ja viljakamaid teolooge, on muu kõrvalt jõudnud kirjutada ka põhjaliku uurimuse budismist, mis on tõlgitud põhilistese Euroopa keeltesse.

Süstemaatiliselt on budismiga tegelenud ka teiste kristlike konfessioonide esindajad. Et anda seinast seinä näiteid: protestantidest tuleb nimetada Tillicit, kes võttis tõsiselt zen-budismi (temast räägib ka Masing oma raamatus “Budismist”); õigeusu teoloogidest on üks huvitavamaid piiskop Amfilohi (Skvortsov) oma töödega mongoolia budismist. On aga tähelepanuväärne, et just

Katoliku Kirik on jõudnud sellise suure kaliibriga seisukohavõtuni teoloogide individuaalse töö juurest.

Võib küsida selle üle, miks ei mainitud kirikukogu tekstis selliseid olulisi mõisteid nagu *nirvaana* või *dukkha*; rääkimata sellest, et Buddha enda nimi puudub – aga lõppeks oli kirikukogu ülesanne tegelda siiski omaenese majapidamisega, ja nagu viimaste aastakümnete kogemus näitab, öeldi piisavalt, et teha võimalikuks avatud ja siiras vastastikune tutvumine, mis enne enamasti puudus.

Mitte et budismist poleks varem teatud – kui asutati jesuiitide ordu, mille põhieesmärgiks Loyola Ignatius seadis ristiusu levitamise (mitte reformatsiooniga tegelemise, nagu on ekslikult väidetud), jõudsid juba nõ. esimese põlvkonna jesuiidid Indiasse, Tiibetisse, Hiinasse ja mujalegi idamaadesse. Ja alustasid sealsete kõrgkultuuride põhitekstide tõlkimise ja uurimisega. Saan siinkohal soovitada värvikat kirjeldust eurooplaste-misjonäride kokkupuutest Tiibeti budismiga raamatus “Prisoners of Shangri-La”.[\[5\]](#)

Kitsamalt Tiibeti ja sealse budismi kohta käivat kirjandust vaadates saab katoliku teoloogias täheldada küll sama tendentsi mis orientalistikas üldiselt: Tiibet ilmub huviorbiiti alles ühes tiibetlaste põgenemisega Läände okupatsioonikoleduste eest. Sest näiteks Konfutsiuse õpetuse osas on analüüsisiga jõutud nii kaugemale, et 1930-ndatel paavst Pius XI kinnitas lõplikult teoloogide järelduse, et konfutsianistliku mõiste *ren* (“inimlikkus”) ja Jeesuse kasutatud *agape* (“armastus”) tähendusväljad on sisuliselt samad. Mis näitab veelkord, et õpetus tõest teistes, mitte kristlikes usundites, mida Kirik on valmis ära tundma, pole mingi II Vatikani tarkus, vaid kogu aeg teada – ehkki mitte alati sama selgusega kui praegu.

Aga nüüd budismi juurde tagasi tulles: mõistet *karuna* (“kaastunne”) pole sama põhjalikkusega ette võetud. Ega ka teisi *mahajaana* põhimõisteid. Uuriti ikkagi pikka aega just Sri Lankat ja *hinajaana* tekste. Ja sedagi ühekülgsest. Teatavasti tegid orientalistid omal ajal vigase järelduse, et budism on nihilistlik ja muidu negatiivne usund.[\[6\]](#) Ja seda eelarvamust kordas õnnetuseks ka praegune püha isa Johannes Paulus II oma bestselleris “Crossing the Threshold of Hope”. Budistide protesti peale pidi Vatikan mitu korda kinnitama, et paavst ei ole mõelnud budismi elueitava filosoofiana kõrvale lükata.

Ametlikes dokumentides on ta samas alati eelarvamustevaba ja avatud joont järginud, kirjutades näiteks: “Täiesti õigesti nägid kirikuisad erinevates religioonides sellesama üheainsa tõe kujutisi justnagu ‘Sõna seemneid’, mis annavad tunnistust inimmeele sügavaimast soovist, mille poole ta – ehkki erinevaid teid pidi – ühesainsas suunas püüdleb.”^[7] Kirikuisade ja II Vatikani mõtted paistavad selle lause tagant selgesti välja.

Sama paavst aga on religioonide-vahelist koostööd ka praktikas vägagi tõsiselt võtnud – parimaks näiteks 1982. aastal Assisis korraldatud maailmareligioonide esindajate ühine palvetamine rahu eest maailmas (kohal oli nii XIV Dalai Laama kui hulk teisi usujuhte): ettevõtmine,^[8] mida on sellest ajast iga aasta korratud. Kusjuures on huvitav märkida, et 1989. aastal Venemaa ristiusustamise juubeli pidustustel oli Tiibeti budistide delegatsioon esinduslikum kui Vatikani oma.

Sellega seoses võib meenutada Dalai Laama ütlemist, et teiste religioonide esindajatega saab ta millegipärast vahel paremini läbi kui omaenda õpetuse teiste koolkondadega. Paavstidega on ta mitmel korral südamlikus õhkkonnas kohtunud.^[9]

Sisulisemat koostööd on tehtud üksteise kloostreid külastades ja kogemusi vahetades: üks huvitavam projekt selles vallas oli benediktiinide ordu küllakutse Dalai Laamale ettepanekuga kommenteerida mõnda olulisemat evangeeliumiteksti budistlikust vaatenurgast. Seminar sai õnnelikult teoks ja selle materjalid anti raamatuna välja.^[10]

Selle dialoogi vallas üldistusi tehes saabki väita, et põhiliselt ajab tiibetlastega suhtlemise joont seesama püha Benedictuse vennas- ja õeskond. Vatikani enese tähelepanu on pööratud esmajoones judaismile ja islamile. Esimene on asendamatult oluline kristlusele samal kombel, kui hinduism budismi mõistmiseks; huvi islami vastu meie päevil aga pole vist vaja üldse kommenteerida.

Kokkuvõttes tuleb öelda, et Vatikani suhtumine budismi on ülimalt praktiline; ka kirikukogu eesmärk ei olnud mitte süstemaatiline filosoofiline analüüs, vaid selgitamine, mis alustel suhelda tänapäeva maailmas omavahel. Seega annab kirikuisade pärand, millele praegune Katoliku Kiriku poliitika toetub, veel palju võimalusi süvitsiminekuks ja tõsisemaks üksteise

tundmaõppimiseks-mõistmiseks.^[11] Tuleb arvestada, et usutõdede tasandil seisukohavõetud puuduvad – ja enne kui need üldse võimalikuks saavad kristlusest omal kombel nõnda erineva religiooni juures, läheb aastasadu. Võrdluseks: Jumalaema neitsi Maarja taevassevõtmise saladuse tähenduse teadvustamiseks läks 1900 aastat – ja ometi on tegu ühe ristiusu sisima tõega. Küll Nagardžuna õpetuse kord tuleb omal ajal.^[12]

Issanda juures on üks päev nagu tuhat aastat ja tuhat aastat nagu üks päev.

(1Pt 3, 20; Ps 90, 4).

[1] Kirjutatud esitamiseks Eesti-Tiibeti Kultuuriseltsi ettekanneteõhtul 30.11.2001 AD.

[2] Avalduse ametlik ladinakeelne tekst vt. *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*. Edizioni Dehoniane Bologna, lk. 968-971. Eestikeelne tõlge ajakirjas *Kiriku Elu* nr. 2(169)/2001, lk. 6-8. Kahjuks puudub viimases viiteaparatuur (algtekstis on 15 põhjendavat viidet Pühakirjale ja pärimusele).

[3] Kr. *logos* sobiks siin tõlkida just sõnaga “säde”. Aga ka “seeme”. Sõna tähendusväli on nii lai, et seda on kasutatud hiina filosoofia mõiste *dao* tõlkimiseks; ja apostel Johannes alustab sellega oma evangeeliumi. Maakeelde on seal pandud parema vaste puudusel “alguses oli Sõna”.

[4] Heaks juhatuseks sel teemal on Heinz Robert Schlette artikkel “Religioonide pluraliteet” entsüklopeedias *Sacramentum Mundi* – olemas nii inglise kui saksa keeles. (Kirjastused vastavalt “Burns & Oates” ja “Herder”.)

[5] On olemas Eesti-Tiibeti Kultuuriseltsi raamatukogus: Lopez, Donald Jr. *Prisoners of Shangri La. Tibetan Buddhism and the West*. University of Chicago Press, 1998.

[6] Seda kohtab kahjuks seniajani ka mitmes eesti keelde tõlgitud usundilooõpikus.

[7] Oma ametisseastumisentsüklikas *Redemptor hominis* (n. 32), kus ta kordab *semina Verbi* motiivi. Tasub vaadata tema tehtud hulgalisi viiteid selle lause juurde.

[8] Nii mitmesugustest Vatikani tegemistest kui ka ametlikest seisukohavõttudest annab korraliku kajastuse ametlik kodulehekül <http://www.vatican.va/>

[9] Tema autobiograafia “Vabadus paguluses” eestikeelses tõlkes (Elmatar 1999) lk. 172, kus on juttu ta esimese Vatikani käigu muljetest, leidsin eksitava trükivea: paavst, kellega ta kohtus, oli Paulus VI (mitte III). Suhetest praeguse püha isaga toob ta välja avatuse motiivi – vt. *ibid.*, lk. 77.

[10] “The Good Heart: His Holiness the Dalai Lama explores the heart of Christianity – and of humanity” (Rider) 1996. Selle sissejuhatus peegeldab päris hästi dialoogi praegust seisust. Muidu hea raamatu kasutamist segab indekse puudumine.

[11] Käesoleva essee jaoks jääb selline edasimõtlemine paratamatult liiga mahukaks, võimaldades anda vaid paar sissejuhatavat mõtet ja viidet.

[12] Et see tuleb, on katoliku teoloogidele kindel tõsiasi.: sama kindel, kui et kiirustada pole mõtet. Tüüpiliseks näiteks Karl Adami raamat “Katoliikluse olemusest” (olemas nii saksa kui inglise keeles).

© ETKS, 2001.